

AZ ÉRDŐGAZDASÁGOK ÁLLÓESZKÖZ-ÁLLOMÁNYA ALAKULÁSÁNAK TAPASZTALATAI

MAROSI GYÖRGY

Az 1970-es években megvalósított műszaki fejlődés nem volt zökkenőmentes. S ha el is fogadjuk azt, hogy a kitermelő és a továbbfeldolgozásra kerülő anyagot előállító ágazatok (ilyen az erdőszet) eszközigényessége a termelés növekedésével emelkedik, ennek mérsékléséről nem mondhatunk le. Az ehhez vezető út a meglévő eszközök jobb kihasználása mellett, megalapozott vállalati fejlesztési stratégia kialakítása, aminek a kimunkálását segíthetik elő hasonló elemzések.

A népgazdaság más ágazataihoz hasonlóan az erdőgazdálkodásban is felgyorsult a műszaki fejlődés. Megnyilvánult ez az állóeszköz-állomány növekedésében, amelynek erélye különösen az 1970-es évtized közepétől jelentős. A gazdálkodó egységek az eszközök egyre nagyobb tömegét alkalmazzák. Így természetes, hogy az irányítás különböző szintjein (minisztérium, vállalat) mind fontosabb kérdéssé válnak, hogy

- milyen nagyságú eszközérték szükséges a kitűzött termelési célok eléréséhez,
- időben hogyan alakul az eszközigényesség, mik a változások törvényszerűségei,
- az ágazati szabályozás és a vállalati fejlesztési erőforrások képzése összhangban van-e termelésnövekedés diktálta igényekkel,
- vállalataink kihasználják-e és hogyan a lehetőségeiket ezen a téren?

A kérdések megválaszolása érdekében kutatások folynak az ERTI-ben. Az eddig elvégzett munka lehetőséget ad arra, hogy a vállalati állóeszköz-igényesség (eszköz/termelés) 1971—1979 közötti alakulásának fontosabb okait feltárjuk.

Az elemzések adatbázisát a 13 EFAG év végi mérlegbeszámolóiból és statisztikai jelentéseiből végzett kigyűjtéseink képezték. Munkánk során számos segítséget kaptunk gyakorlati szakemberektől (Felsőtisza EFAG, Balatonfelvidéki EFAG).

A felhasznált adatok

Az elemzésben az állóeszközök szerepelnek beszerzési bruttó áron. A mindenkori újratermelési érték reálisabb lenne, azonban az ehhez szükséges indexek bizonytalansággal terhelték és a változás tendenciája az idősorokból így is felismerhető, s az operatív döntések ezekhez az árakhoz kapcsolódnak (fejlesztési alapképzés — amortizáció — költségszámítás). A beszerzési ár mellett szól még, hogy az eszközök erkölcsi kopása csökkent az értékét, és ez áremelkedés ellen hat. Eltekintettünk továbbá a semleges műszaki fejlődés figyelembevételétől is. A fenti döntéssel viszont vállalnunk kellett, hogy

nemcsak az árszint, de az egyes tényezők árarányváltozása is nehezíti az összefüggések feltárását.

Az állóeszközök értékelése elképzelhető még nettó értéken is. Szerintünk azonban a konkrét teljesítőképességet jobb közelítéssel mutatja az eredeti érték. A termelés mutatószámaként a vállalati szemléletben levezetett teljes $(c + v + m)$, az anyagmentes $(Ca + v + m)$ és a nettó $(v + m)$ termelési érték, valamint a tiszta jövedelem (m) ¹ került az elemzésbe.

Eredmények

Az erdőgazdaságok állóeszköz-állománya a vizsgált időszakban több, mint kétszeresére emelkedett, az évi növekedés átlaga 9,4%. Ez az utóbbi szám a hetvenes évtizedet szinte „kettévágja”. 1974-ig a változás erélye 6% alatt maradt, míg az ezt követő években 9,4—14,5% között alakult. A termelés a IV. ötéves terv első négy évében „lépést tartott” az eszközök értékének emelkedésével. Az évtized második felében viszont minden típusú mutató az állóeszköz-igényesség emelkedését jelzi. A változás sok tényező bonyolult kölcsönhatásaként jelentkezik. Ezek szétválasztása és az értékelhetőség érdekében az alábbi összefüggéseket használtuk²:

$$k_1 = \frac{\text{Állóeszköz-állomány}}{\text{Teljes termelési érték}} = \frac{C}{c+v+m} = \frac{1}{\frac{c}{C} + \frac{v}{C} + \frac{m}{C}}$$

$$k_2 = \frac{\text{Állóeszköz-állomány}}{\text{Nettó termelési érték}} = \frac{C}{v+m} = \frac{1}{\frac{v}{C} + \frac{m}{C}}$$

$$k_3 = \frac{\text{Állóeszköz-állomány}}{\text{Anyagmentes termelési érték}} = \frac{C}{Ca+v+m} = \frac{1}{\frac{Ca}{C} + \frac{v}{C} + \frac{m}{C}}$$

A mutatókban szereplő v/C a technikai felszereltség reciprok értékeként fogható fel. Ez az arány 1974-ig egy szinten (0,36) van, ami önmagában az állóeszköz-igényesség stagnálását jelenti a többi tényező változatlansága esetén. Azonban az állóeszköz egységére jutó tiszta jövedelem (m/C) emelkedett, ami kedvező. Viszont ennek hatását a jövedelmezőség szempontjából közel kompenzálta a termékbe átvitt holtmunka (c/C) részarányának növekedése. Ezért ebben az időszakban a teljes és az anyagmentes termelés állóeszköz-igényessége csak kisebb (3,6% ill. 2,3%), a nettó termelésé és a tiszta jövedelemé nagyobb mértékben (5,6% és 14,7%) csökkent. A c/C hányados alakulását két tényező az éves leírás hányad (Ca/C) és az új termékbe átvitt anyagok, nyersanyagok értéke együtt határozza meg. Az előbbi csökkent, viszont az utóbbi ezt meghaladó mértékben nőtt.

A hetvenes évtized egészét tekintve az 1975—1979-es évek felgyorsult fej-

1. c = a termék értékében átvitt holtmunkarész,

v = élőmunka, m = tiszta jövedelem, Ca = amortizáció

2. Ld. Végő Béla: Állóeszköz-igényesség az iparban. KJK. Budapest, 1980.

lódése a domináló. Az m/C arány hullámzással (0,23—0,26), de szinten maradt. Így az állóeszköz-igényesség emelkedése egyrészt a technikai felszereltség lényeges emelésének (v/C csökken), másrészt az átvitt holtmunka (c/C) részaránya csökkenésének következménye. Ez utóbbin belül az éves leírási hányad (Ca/C) mind kisebb³ és hasonló irányzatú az anyagfelhasználás alakulása is. Az új termék értékébe átvitt összes munka és az állóeszköz-állomány viszonya (c+v)/C, ami a termelési ciklusidőn belüli megtérülést mutatja, jelentősen csökkent (0,93-ról 0,76-ra).

A változások további okainak feltárása érdekében korreláció számításokat is végeztünk. Az egyes tényezők változását a vállalatokat jellemző átlagos növekedési ütemek reprezentálták. A termelés (teljes termelési érték) és az állóeszköz-állomány között ebből a szempontból nincs értékelhető kapcsolat. A vállalatokat egy éven belül vizsgálva viszont azt tapasztaltuk, hogy a magasabb termelési értéket általában alacsonyabb eszközigenység kísérte. Ez a tény is az eszközkivételhasználásban meglévő tartalékokra hívja fel a figyelmet. A technikai felszereltség és az állóeszköz-igényesség változása között — ha gyenge is —, de pozitív előjelű a kapcsolat. Tehát az élőmunka eszközökkel történő helyettesítése az eszközigenység növekedésével járt együtt. Ezt nem tudta kompenzálni a munkatermelékenység emelkedése, mivel nincs kimutatható kapcsolat az állóeszköz-igényesség és a munkatermelékenység átlagos növekedése között. Itt a negatív előjelű korreláció lenne a kedvező. Az állóalap-felhasználás alakulását befolyásolja azok minősége is, amit a szerkezeti összetétel és a nettó/bruttó érték arányának változásával jellemeztünk.

A termelési érték előállításában legközvetlenebbül résztvevő aktív eszközök (gép, berendezés+jármű) súlya több mint 50%-kal nőtt (1971: 27,3%, 1979: 41,4%). Ez logikusan az eszközigenység csökkenését kellett volna, hogy eredményezze. A tényleges helyzet, mint tudjuk éppen fordított. Magyarázható ez egyrészt a faár-gépár színvonalában fellelhető különbséggel. Másrészt minden beruházás (akár egy gép vagy komplett üzem) sikerességének fontos feltétele a befogadó környezet elemeivel (technika, munkarendszer, szaktudás, munkafegyelem stb.) megeremthető összhang. Ezek közül is kiemelkedik fontosságával a munkaerő felhasználásának színvonala, hiszen az eszköz a termeléssel nem közvetlenül, hanem a munka termelő tevékenységén keresztül kerül kapcsolatba. E téren van fejlődési lehetőségünk.

A nettó/bruttó érték arányának emelkedése („fiatalodás”), ami az adatokból tapasztalható, sem csökkentette⁴ az állóeszköz-igényességet. Azonban ez a „fiatalodás” az ingatlanok nettó arányának növekedését és az aktív eszközcsoporthoz „öregedését” takarja. Különösen a járművek 44%-os leírtsága jelez problémát. A 0-ra leírt, de tovább üzemelő eszközök a bruttó állóalap 10%-át⁵ teszik ki. Kedvezőtlen hatásuk részletezése helyett csupán arra hívjuk fel a figyelmet, hogy ezek csökkent teljesítményét a többi eszköznek kell ellensúlyoznia, s a befogadó környezet egyik elemeként alacsonyabb műszaki színvonalukkal a műszaki fejlesztés kiteljesedésének gátját jelentik.

Az elemzések körét még bővíteni szándékoztunk az egyes üzemágak vizsgálatával is. Ettől azonban a nem egységes csoportba sorolás és nyilvántartás (üzemágak között) miatt el kellett tekintenünk. Vállalaton belüli elemzések-nél viszont ez elengedhetetlen.

3. Az általános tendencia ezzel ellentétes irányú az erkölcsi avulás gyorsulása és az új eszközök produktív kapacitása miatt. Az erdőgazdálkodás helyzete valószínűleg kapacitáskihasználási problémákkal magyarázható.

4. Az árszínvonal-emelkedést is figyelembe véve, az általánosan szinten tartás elfogadott.

5. Műszaki szempontból természetesen nem minden 0-ra leírt eszköz kiselejtezése indokolt.